

Aneta Marek

Akademia Pomorska
Słupsk

ATRAKCJE TURYSTYCZNE CZESKIEGO RAJU

TOURIST ATTRACTIONS OF BOHEMIAN PARADISE

Zarys treści: W artykule zaprezentowano atrakcje przyrodnicze i antropogeniczne Czeskiego Raju. Słynie on z licznych piaskowcowych skalnych miast, bazaltowych ostańców, zamków, obiektów sakralnych, zabytków techniki i wielu innych atrakcji turystycznych. Ze względu na swoje położenie geograficzne jest to obszar o dużej koncentracji turystów. Sprzyja on wypoczynkowi oraz rozwojowi licznych sportów.

Słowa kluczowe: Republika Czeska, Czeski Raj, turystyka, atrakcje turystyczne
Key words: Czech Republic, Bohemian Paradise, tourism, tourist attractions

Wstęp

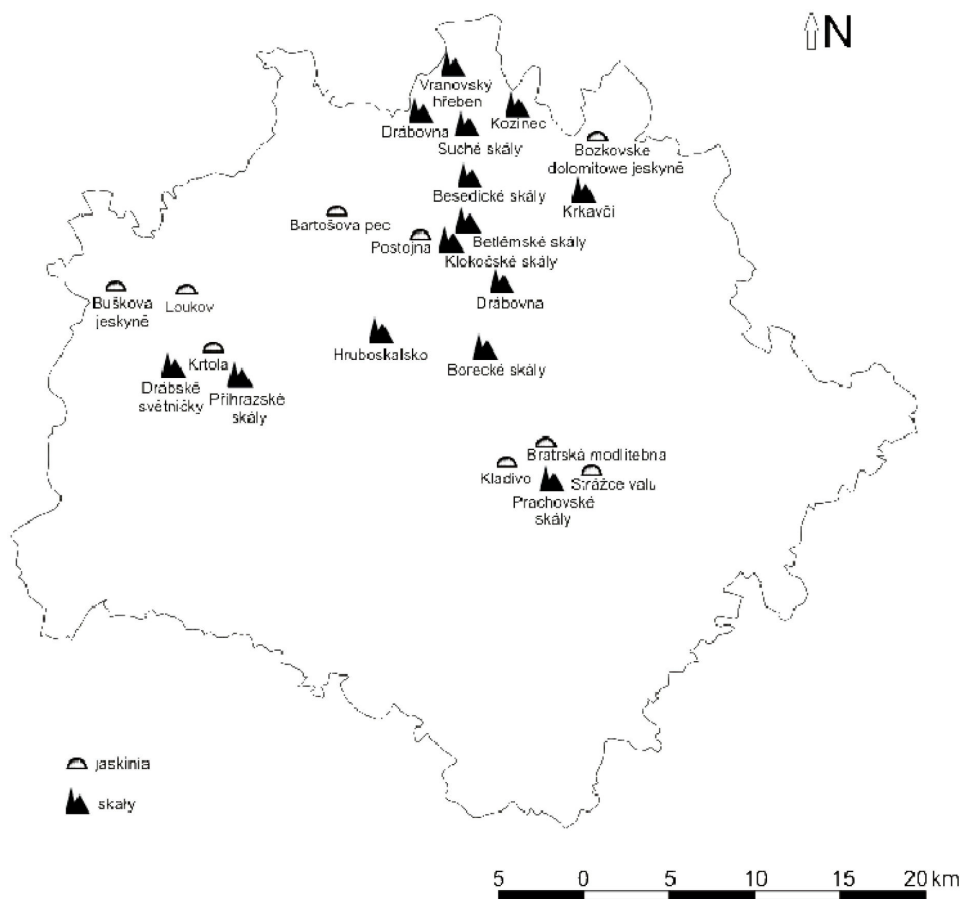
Czeski Raj jest regionem turystycznym położonym w północnej części Republiki Czeskiej. Pod względem geograficznym region ten znajduje się w obrębie jednostki Turnovská pahorkatina (Wyżyna Turnowska), należącej do zachodniej części Jičínskiej pahorkatiny (Wyżyny Jiczińskiej). Od północy i północnego wschodu obszar ten otacza Ještědsko-kozákovský hřbet (Grzbiet Jesztiedzko-Kozakowski), od południowego wschodu Východolabská tabule (Płyta Wschodniołabska), od wschodu Bělohradská pahorkatina (Pogórze Bělohradskie), od południa Středolabská tabule (Płyta Środkowołabska), od południowego zachodu Jizerská tabule (Płyta Izerska) i od północnego zachodu Ralská pahorkatina (Wyżyna Ralska).

Granice Czeskiego Raju wyznacza linia łącząca miasta Mladá Boleslav, Mnichovo Hradiště, Hodkovice nad Mohelkou, Železný Brod, Semily, Nová Paka, Jičín, Sobotka, Dolní Bousov. Powierzchnia tego regionu turystycznego wynosi 1091 km². Znajduje się on na terenie trzech województw czeskich: Královéhradecký (hradeckie) o powierzchni 482 km², skupiające 63 gminy, Liberecký (libereckie) o powierzchni 399 km², obejmujące 51 gmin i Středočeský (środkowoczeskie) o powierzchni 210 km², skupiające 12 gmin (Český statistický úřad... 2009).

Czeski Raj to region zbudowany głównie ze skał osadowych, reprezentowanych przez piaskowce różnej genezy. Płyta piaskowcowa, która powstała w kredzie, a wy-

dźwignięta została w młodszym kenozoiku, wystawiona była na erozyjne działanie licznych potoków. Efektem tej działalności było rozcięcie płyty na jednostki skalne różnej wielkości i odporności (Migoń, Pijet-Migoń 2006, Adamovič et al. 2006). W krajobrazie tego regionu występują także ostańce bazaltowe, które są pozostałością dawnej aktywności wulkanicznej.

Najważniejsza rzeka Czeskiego Raju to Jizera, która uchodzi do Łaby w okolicy uzdrowiska Toušeň. Drugą rzeką odwadniającą omawiany region jest Cidlina. Uchodzi ona do Łaby w rejonie miasta Libice nad Cidlinou. Na terenie Czeskiego Raju znajduje się wiele zbiorników wodnych. Do największych należą: Komárovski (53 ha), Žabakor (45 ha), Ostruženský (23 ha) oraz zespół jinolickich stawów, w skład których wchodzi: Oborski (11,2 ha), Němeček (5,2 ha) oraz staw Vražda (2,1 ha) (David, Soukup 2004).

Ryc. 1. Lokalizacja formacji skalnych i jaskiń na terenie Czeskiego Raju
 Fig. 1. The location of caves and rocks formations on the Bohemian Paradise area

Źródło: opracowanie własne

Czeski Raj jest najstarszym w Czechach obszarem chronionego krajobrazu (*Chráněná krajinná oblast Český ráj*), który został utworzony w 1955 r., o powierzchni 92 km². W 2002 r. park powiększono do 181,5 km². W 2005 r. obszar został ustanowiony geoparkiem UNESCO o powierzchni 700 km² (Pásková, Řidkošil 2006). Na terenie Czeskiego Raju utworzono 2 narodowe pomniki przyrody, 11 przyrodniczych rezerwatów oraz 11 pomników przyrody. Nazwę „Czeski Raj” nadali prawdopodobnie kuracjusze odwiedzający uzdrowisko Sedmihorky.

Atrakcje przyrodnicze

Region turystyczny Czeski Raj słynie z urozmaiconych formacji przyrodniczych. Uwagę zwracają obiekty geologiczne i geomorfologiczne, takie jak piaskowcowe i bazaltowe skały, jaskinie, doliny rzeczne. Na omawianym obszarze znajduje się kilka piaskowcowych skalnych miast oraz wiele pojedynczych skał (ryc. 1).

Prachovské skály (ryc. 2) znajdują się w odległości 6 km na północny zachód od Jičína, między miejscowościami Prachov, Záměstí-Blata i Pařezská Lhota. Objęte one są ochroną rezerwatu ustanowionego w 1933 r. i zajmują powierzchnię 244 ha (Šandera 2007). Składają się z kilku wyodrębnionych części rozdzielonych obniżeniami dolinnymi, jak Cesarska Droga (Císařská chodba). Jest to odcinek o charakte-

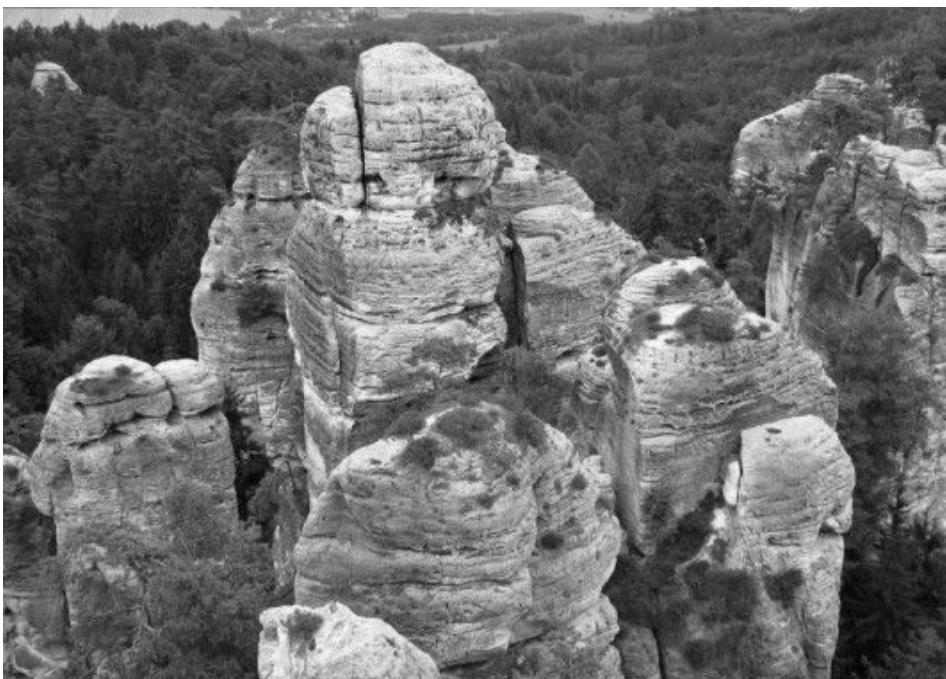
Ryc. 2. Prachovské skály (fot. A. Marek)

Fig. 2. Prachovské skály (photo by A. Marek)

rze gardzieli, otoczony z obu stron ścianami skalnymi o wysokościach dochodzących 50 m (Migoń, Pijet-Migoń 2006). Na obszarze Prachovskich Skał znajduje się kilka punktów widokowych. Są to: Schlikova vyhlídka, Všetečkova vyhlídka, Hakenova vyhlídka, Rumcajsova vyhlídka, Hlaholská vyhlídka, Vyhlídka miru, Pechova vyhlídka.

Drugim licznie odwiedzanym skalnym miastem regionu jest Hruboskalsko. Zajmuje ono powierzchnię 120 ha. Położone na południowy wschód od Turnova pomiędzy miejscowościami Mašov i Hrubá Skála. Rozciąga się ono na długości 3 km wzdłuż progu płyty piaskowcowej, która opada do tektonicznego obniżenia potoku Libuňki (Migoń, Pijet-Migoń 2006). Obszar ten jest podzielony na trzy części: Dračí skály i Zámecká rokle, Kapelník oraz Maják i Údolíčka. Przez obszar Hruboskalska przebiega szlak turystyczny Zlatá stezka Českého ráje (Złota ścieżka Czeskiego Raju), przy której znajdują się liczne punkty widokowe, takie jak Hlavatice, U Lvička (ryc. 3), Na Kapelu, Mariánská vyhlídka. Pod tym ostatnim znajduje się symboliczny cmentarz poświęcony wspinaczom. Hlavatice to piaskowcowa skała o wysokości około 30 m, na którą wejście jest możliwe po pokonaniu 36 żelaznych kręconych schodków. Na dwóch skalnych bastionach zbudowano budowle obronne: zamek Hrubá Skála i Valdštejn.

Z mniejszych i zarazem mało znanych formacji piaskowcowych leżących w okolicy należy wymienić Borecké skály o powierzchni około 30 ha z najwyższym punktem Bor, osiągającym 385 m n.p.m. (Růžička et al. 2006), i Apolena o powierzchni 18,3 ha.

Ryc. 3. Widok na Hruboskalsko z punktu U Lvička (fot. A. Marek)

Fig. 3. The view on Hruboskalsko from the U Lvička point (photo by A. Marek)

W części zachodniej regionu Czeski Raj znajdują się dwa piaskowcowe miasta. Pierwsze z nich – Příhraszké skály to skalne miasto położone na zachód od miejscowości Příhrazy. Dominantą skalnego miasta jest formacja skalna Kobyli hlava. W skałach została wykuta świątynia Hynšta. Służyła ona w XVII w. jako miejsce schronienia prześladowanych Czeskich Braci (Růžička et al. 2006). Drugą formacją skalną zachodniej części regionu jest zespół umocnień Drábské světničky. Wybudowano je w XIII w. na siedmiu piaskowcowych blokach, oddzielonych od siebie wąskimi rozpadlinami. Obecnie zachowały się pozostałości osiemnastu izb, które niegdyś wykuto w piaskowcu i wykorzystywano jako spiżarnie lub miejsce schronienia podczas wojny trzydziestoletniej. Na skałach widoczne są ślady po drewnianych budowlach i mostach oraz pozostałości chodników, które łączyły poszczególne bloki (Randák 2005).

Nieopodal umocnień Drábské světničky znajduje się formacja skalna Studený průchod. Jest to szczelina o długości 125 m, powstała w skale, w sąsiedztwie której stacjonowała w 1866 r. austriacka bateria artylerii. Nazwę to przejście otrzymało dzięki niskiej temperaturze w miesiącach letnich (Růžička et al. 2006).

Największe skupisko formacji skalnych znajduje się w części północnej omawianego regionu. Na lewym brzegu Izery uwagę zwracają skały Drábovna na zboczu Kozákova (744 m n.p.m.). W jednej ze skał wykuto komorę, która w średniowieczu służyła prawdopodobnie jako strażnica. Poniżej leżą jaskinie Babí i Kudrnáčova pec. Odkryto w nich pozostałości obróbki kamieni, pochodzące z epoki neolitu. Następną formacją są Klokočské skály i Betlémské skály, położone w rejonie miejscowości Klokočí. Klokočské skály stanowi skalna ściana o długości ok. 1600 m, porozcinana na wiele mniejszych fragmentów, które tworzą skalne wieże i rozpadliny (Klokočské průchody). W południowo-wschodniej części obszaru Klokočské skály znajdują się ruiny grodu Rotštejn.

Z dalszych ciekawe są Suché skály rozciągające się na długości 1,5 km. Nazywane są często „Czeskimi dolomitami” lub „Kantorowymi organami”. Besedické skály tworzą skalny labirynt Kalich-Chléviště. Skały te w czasach kontrreformacji były miejscem ukrywania się prześladowanych Braci Czeskich (Růžička et al. 2006). O tych wydarzeniach przypomina wykuty w skale kielich z datą 1634. Na najwyższym punkcie Sokol (562 m n.p.m.) utworzona została platforma widokowa. W rejonie miejscowości Malá Skála, na prawym brzegu Izery, wznoszą się następujące skały: Vranovský hřeben i Drábovna. Na stromym grzbieciu formacji Vranovský hřeben znajdują się pozostałości grodu Vranov Panteon. Skalne miasto Drábovna zostało wykorzystane do budowy grodu w okresie średniowiecza. Znajduje się tu też znalezisko archeologiczne z późnej epoki kamiennej. Szczytowa platforma jest podzielona dzikimi parowami na kilka części. Do najciekawszych parowów należą Vondrova, Foukané díry, Přední i Zadní Kostel oraz Varta (David, Soukup 2004). Interesującym stanowiskiem geoturystycznym jest Kozinec, który stanowi skalną ścianę zbudowaną z białawego kwarcytu. Znajduje się ona w miejscowości Železný Brod, w Záskaří. Wschodnia część rozciąga się na długości ponad 50 m, miejscami ma szerokość tylko około 2 m. W zachodniej części kwarcytowa ściana sięga do wysokości 20 m.

Spośród bazaltowych stanowisk na uwagę zasługują Trosky, Dubolka, Baba, Hvězda, Mužský, Stražník, Veliš, Zebín (Janoška 2013).

Mimo że największym zainteresowaniem turystów cieszą się piaskowcowe formacje skalne, nie brakuje także osób odwiedzających groty i jaskinie. Jedyną jaskinią zarządzaną przez Zarząd Jaskiń Czeskiej Republiki, położoną na terenie Czeskiego Raju, jest Bozkovské dolomitové jeskyně (Jaskinia Bozkowska Dolomitowa). Leży ona w północnej części omawianego regionu, w miejscowości Bozkov, na zboczu wzgórza Na Vápenci (485 m n.p.m.). Jaskinia wykształciła się w skałach dolomitowych. Została odkryta w 1947 r. podczas wydobywania dolomitu. Dla ruchu turystycznego udostępniono ją w 1969 r. Całkowita długość korytarzy jaskini wynosi 1075 m, z czego na cele turystyczne przeznaczono 400 m. Atrakcją są podziemne jeziora krasowe. Na ścianach i stropie tej jaskini występują charakterystyczne żebra kwarcowe (Marek, Olszak 2012).

Większość jaskiń to jaskinie pseudokrasowe, powstałe w wyniku zawalenia się bloków piaskowcowych, które zaklinowały się, tworząc strop jaskini. Jedną z ciekawszych jaskiń pseudokrasowych Czeskiego Raju jest Postojna. Znajduje się ona na obszarze Klokočské skály. Wnętrze jaskini zajmuje sala o wymiarach 16 na 18 m i wysokości od 2 do 2,5 m, z której odchodzi kilka korytarzy. Ich całkowita długość wynosi 75 m. W jaskini znaleziono artefakty pochodzące z kultury lużyckiej (Randák 2005).

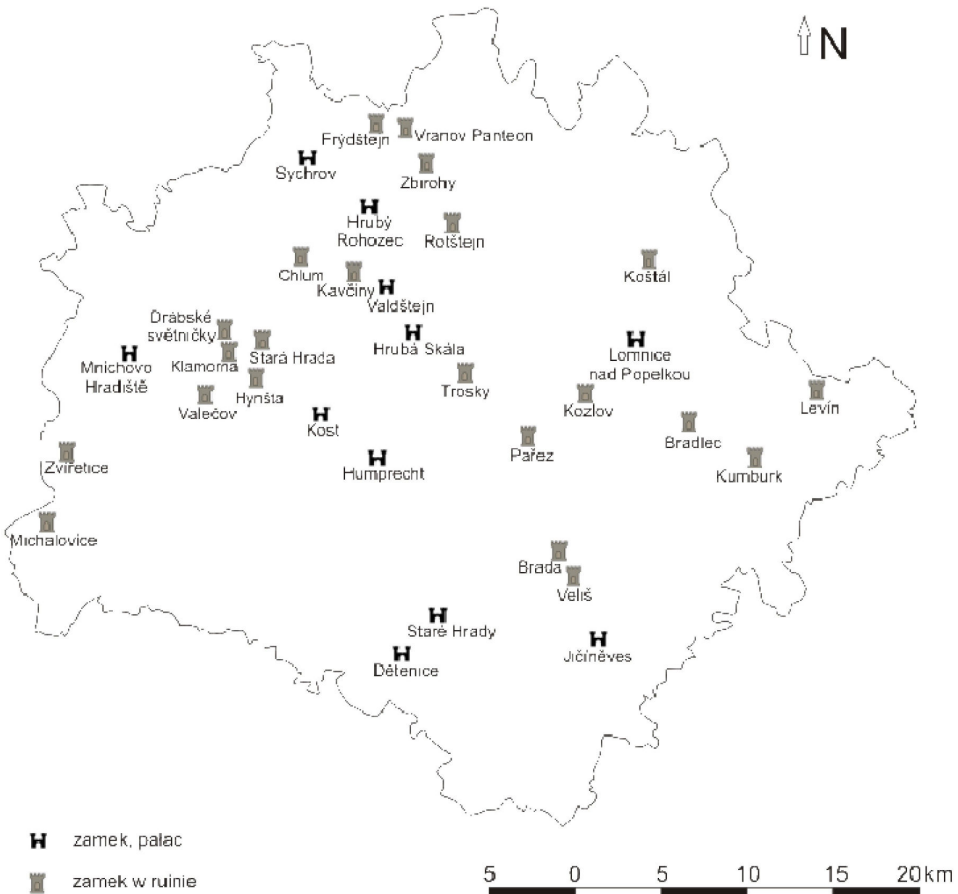
Do pozostałych jaskiń Czeskiego Raju należą:

- Bratrská modlitebna (Prachovské skály) o długości 31 m,
- Strážce valů (Prachovské skály) o długości 3 m,
- Kladivo (Prachovské skály) o długości 29 m,
- Bartošova pec o długości 30 m,
- Krtola w masywie Mužský,
- oraz niewielkie groty Buškova jeskyně i jaskinia w Loukovie.

Ciekawostką botaniczną jest arboretum Bukovina, które znajduje się przy szlaku turystycznym między zamkiem Hrubá Skála a Valdštejn. Leży ono na wysokości 360 m n.p.m. i zajmuje powierzchnię 2,73 ha. Obiekt ten założył w 1860 r. ówczesny właściciel posiadłości Hrubá Skála – Jan Bedřich Lexa von Aehrenthal. Znajduje się tu jeden z najstarszych zbiorów drzew. W arboretum zgromadzono ich 34 gatunki, głównie z Ameryki Północnej (Bilek 2007). Drzewostan stanowią m.in.: sosna wydmowa (*Pinus contorta*), sosna rumelijska (*Pinus peuce*), sosna wejmutka (*Pinus strobus*), jodła kaukaska (*Abies nordmanniana*), jodła olbrzymia (*Abies grandis*), jodła kalifornijska (*Abies concolor*), modrzew europejski (*Larix decidua*), modrzew japoński (*Larix kaempferi*), sekwoja olbrzymia (*Sequoiadendron giganteum*), surmia bignoniowa (*Catalpa bignonioides*), buk pospolity *Atropunicea* (*Fagus sylvatica* *Atropunicea*), tulipanowiec amerykański (*Liriodendron tulipifera*), dąb bezszypułkowy (*Quercus petraea*) oraz wiele innych okazów drzew. W arboretum znajduje się altana z drugiej połowy XIX w., postawiona w stylu szwajcarskim. W 2005 r. przeprowadzono rekonstrukcję obiektu. Obecnie w altanie mieści się centrum informacyjne Zarządu Parku Krajobrazowego CHKO Czeski Raj.

Atrakcje antropogeniczne

Region Czeski Raj jest bogaty w obiekty kulturowo-historyczne. Największym zainteresowaniem cieszą się zamki i pałace (ryc. 4). Zarówno ich wnętrza, jak i dziedzińce wykorzystywane są często jako miejsce imprez kulturalnych: pokazów sokolników i szermierki, tematycznych wystaw stałych i tymczasowych, przedstawień teatralnych, koncertów, itp. Stan zachowania tych obiektów jest zróżnicowany. Wiele z nich poddano rekonstrukcjom i remontom. Pełnią one funkcję muzealną. Turyści mają możliwość zwiedzania z przewodnikiem wyznaczonych tras zamkowych i zapoznania się z historią, wyposażeniem i wystawami tematycznymi (Hrubý Rohozec, Humprecht, Sychrov, Valdštejn, Dětenice, Kost, Stará Hrada, Mnichovo Hradiště). Wiele z zamków oferuje dodatkowe usługi, jak wynajem pomieszczeń na konferencje, bankiety, wesela. Zamki Hrubá Skála, Dětenice i Jičíněves pełnią funk-

Ryc. 4. Lokalizacja zamków i pałaców na terenie Czeskiego Raju

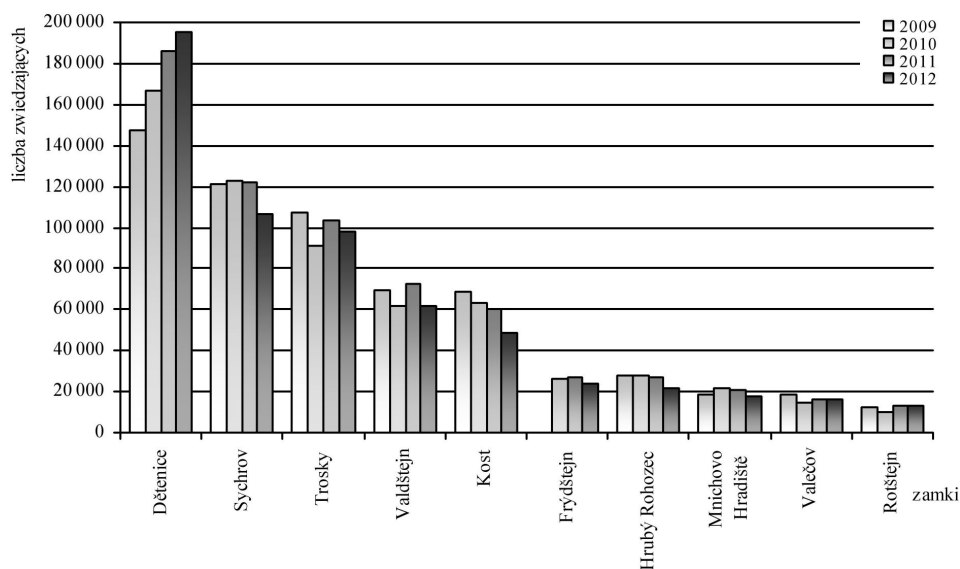
Fig. 4. The location of castles and palaces on the area of the Bohemian Paradise

Źródło: opracowanie własne

cję noclegową i gastronomiczną. W zamku Lomnice nad Popelkou znajduje się biblioteka miejska oraz centrum informacyjno-kulturalne. Obszar Czeskiego Raju cechuje występowanie także wielu grodów i ruin zamków (Trosky, Zbirohy, Kumburk, Bradlec, Frýdštejn, Michalovice, Rotštejn, Valečov, Vranov Panteon, Levín, Drábské světničky, Brada, Kavčiny, Košťál, Kozlov, Pařez, Veliš, Zvířetice). Niektóre z nich zostały udostępnione do indywidualnego zwiedzania, jak Trosky czy Vranov Panteon.

Zamki Czeskiego Raju cechuje zróżnicowanie w zakresie frekwencji (ryc. 5). Najwięcej osób w latach 2009-2012 odwiedziło zamek Dětenice, co jest związane z oryginalnym pomysłem na zwiedzanie jego wnętrza. W każdym analizowanym roku liczba zwiedzających wzrastała o 20 000, uzyskując wartość 1 950 000 w 2012 r. Jest to także jedyny spośród analizowanych zamków Czeskiego Raju, w którym we wszystkich latach nastąpił wzrost odwiedzających go osób. W dalszej kolejności pod względem zainteresowania turystów znalazły się następujące zamki: Sychrov, Trosky, Valdštejn, Kost. Rocznie odwiedziło je średnio od 118 138 (Sychrov) do 60 268 osób (Kost). Niezbyt dużą popularnością cieszyły się zamki Frýdštejn, Hrubý Rohozec, Mnichovo Hradiště, Valečov, Rotštejn.

Zamek Dětenice został wzniesiony w miejscu dawnej warowni. Pod koniec XVI w. przebudowano go w stylu renesansowym. Obecny wygląd zawdzięcza przebudowie z lat 1762-1765 dokonanej dla hrabiego Clam-Gallasa (Kocourek 2005). Pod koniec XIX w. przeszedł on w ręce Zakonu Rycerzy Maltańskich i był jedynym zamkiem w ich władaniu na terenie Czech. W 1998 r. zakupił go Pavel Ondráček, który przez dwa lata prowadził prace rekonstrukcyjne. W 2000 r. zamek został udostępniony

Ryc. 5. Liczba odwiedzających wybrane zamki czeskiego Raju w latach 2009-2012

Fig. 5. The number of visitors in some castles of the Bohemian Paradise in 2009-2012

Źródło: *Návštěvnost památek... 2012*

turystom. We wnętrzach znajduje się kolekcja broni Rycerzy Maltańskich, składająca się z 350 sztuk, oraz duża ekspozycja trofeów myśliwskich. Produktem turystycznym zamku jest impreza cotygodniowa „Upiorne soboty”. Polega ona na spacerze z czarownicą po zamkowych komnatach przy blasku świateł, w towarzystwie upiorów, wampirów i straszdeł. Turystom udostępniony został również park z wieloma unikatowymi okazami drzew i krzewów. Atrakcją kompleksu zamkowego jest zwiedzanie browaru. Można zapoznać się wówczas z produkcją piwa według tradycyjnych składników z XVIII w.

Zamek Sychrov zbudowany został w XV w. jako twierdza. Kilkakrotnie zmieniali właściciele, co wiązało się z jego przebudową. W 1820 r. posiadłość nabył książę Karol Alain Rohan. W tym czasie nastąpił rozkwit zamku i znaczna jego przebudowa. Urządzono go w stylu gotyku romantycznego. Wokół zamku założono w 1820 r. rozległy park w stylu angielskim o powierzchni 23 ha. W 1945 r. został on skonfiskowany rodzinie Rohanów, a w 1950 r. udostępniony do zwiedzania. Wytyczono cztery trasy po zamkowych wnętrzach, zróżnicowane pod względem wieku turystów i ich zainteresowań. We wnętrzach znajduje się kolekcja francuskiego malarstwa portretowego (Kocourek 2005, Łuczyński 2012).

Zamek Valdštejn wzniesiony został w XIII w. na trzech blokach piaskowca. Początkowo był siedzibą husytów i rozbójników. W XVII w. przeszedł we władanie Albrechta Wallensteina. Dokonano wówczas jego gruntownej przebudowy, wznosząc kaplicę św. Jana Nepomucena oraz ozdabiając most barokowymi rzeźbami. Obecny wygląd zamek uzyskał po przebudowie w XIX w. Dla turystów udostępniono do zwiedzania klasycystyczny budynek z salą, w której mieści się galeria portretów ostatnich właścicieli, kaplicę św. Jana Nepomucena oraz zachowane romantyczne tarasy i średniowieczne ruiny zamku.

Zamek Kost zbudowano na piaskowcowej skale wznoszącej się pomiędzy trzema podmokłymi dolinami (ryc. 7). Jego budowę rozpoczął w XIV w. Beneš z Vartemberku. W ciągu następnego stulecia kolejni właściciele wielokrotnie go przebudowywali, powiększając jego areal (Kocourek et al. 2010). W 1948 r. majątek został skonfiskowany przez ówczesny rząd, jednakże w 1993 r. powrócił w posiadanie rodu Kinských dal Borgo. W zamku wyznaczono dla turystów trzy trasy zwiedzania. Można zapoznać się tam z historią rodu Kinských oraz ze średniowiecznymi narzędziami tortur przedstawionymi w jednej z sal.

Zamek Trosky (ryc. 6) został wybudowany w XIV w. przez Čenka z Vartemberka. Wieże zamkowe wzniesiono na dwóch bazaltowych skałach, zwane Panna (57 m wysokości) i Baba (47 m wysokości). Połączone one były murem obronnym o 15-metrowej wysokości i 2-metrowej grubości. Zamek został zniszczony podczas wojen w XVII w. (Kocourek et al. 2010).

Ruiny zamku Frýdštejn pochodzą z XIV w. Jego dominantę stanowi 9-metrowej wysokości wieża wznosząca się na piaskowcowej skale. Zamek dostępny jest do zwiedzania od 1892 r. Obecnie majątkiem zarządza gmina Frýdštejn.

Niektóre miasta Czeskiego Raju lub ich zabytki ze względu na swoją wartość historyczną, architektoniczną i kulturową zostały wpisane na listę zabytków Republiki Czeskiej. Do miejskiego rezerwatu zabytków wpisano Jičín (Výnos MK ČSR... 1987), natomiast do miejskich stref zabytkowych zaliczono zabytki sześciu miast:

Ryc. 6. Zamek Trosky (fot. A. Marek)
Fig. 6. Trosky castle (photo by A. Marek)

Ryc. 7. Zamek Kost (fot. A. Marek)
Fig. 7. Kost castle (photo by A. Marek)

Mnichovo Hradiště, Turnov, Lomnice nad Popelkou, Sobotka, Železnice i Pecka (Vyhlaška Východočeského KNV... 1990).

Katalog obiektów zabytkowych uzupełniony został także o architekturę wiejską reprezentowaną przez wiejskie rezerваты zabytków. Należą tu obiekty architektury ludowej wsi Vesec koło Sobotki, Karlov koło Lomnicy nad Popelkou, Mužský i Železný Brod. Wśród wiejskich stref zabytkowych znalazły się obiekty wsi Loukov, Střehom, Karlov, Nové Smrkovice, Studeňany, Štidla. Do pozostałych zabytków należy zaliczyć także obiekty architektury ludowej reprezentowane przez folwarki (chałupy mieszkalne i zabudowania gospodarcze) o konstrukcji zrębowej, często z podcieniami, pochodzące z XVI-XVIII w. (Bičkův a Holánův we wsi Příšovice, Kopicův we wsi Kacanovy, Šolcův w miejscowości Sobotka, Boučkův w miejscowości Malá Skála). Jednym z ważniejszych obiektów reprezentujących tradycyjną architekturę ludową z końca XVIII w. jest folwark Dláskův w miejscowości Do-

Ryc. 8. Obiekty sakralne Czeskiego Raju
Fig. 8. The sacred objects of the Bohemian Paradise

Źródło: opracowanie własne

lány u Turnova. Stanowi on od 1967 r. oddział Muzeum Czeskiego Raju w Turnovie. W 1969 r. udostępniono go dla zwiedzających, a od 2010 r. stanowi narodowy zabytek kultury. Prezentuje się w nim wystawę etnograficzną charakterystyczną dla regionu turnowskiego i izerskiego, obejmującą stroje ludowe, wystrój wnętrz, narzędzia rolnicze, tradycje wiejskie, obrzędy i zwyczaje. Przy wejściu do obiektu znajduje się posąg Matki Boskiej pochodzący z 1784 r. oraz piętrowy drewniany spichlerz, który w latach sześćdziesiątych XX w. przeniesiono ze wsi Mały Rohozec (Kocourek et al. 2010). Drugim gospodarstwem udostępnionym dla zwiedzających jest Kopicův statek we wsi Kacanovy. W otoczeniu folwarku uwagę zwracają wyćciosane w skałach piaskowca płaskorzeźby autorstwa jego właściciela – Vojtěcha Kopica. Od lat czterdziestych do swej śmierci w 1978 r. rzeźbił on figury poświęcone tematyce czeskich dziejów (św. Waclaw, księżna Libusza, Karol IV, Jan Hus, Jan Žižka, Cyryl i Metody, Tomasz Garrigue Masaryk, Horymír z koniem Šemíkiem). Większość dzieł uzupełniają rozmaite sentencje ludowe, wiersze i cytaty (Kocourek 2005).

Do zabytków architektury drewnianej zaliczono drewniane dzwonnice znajdujące się w miejscowościach Rovensko pod Troskami, Železný Brod, Vyskeř i Dolní Sytová.

W krajobrazie Czeskiego Raju wyróżniają się obiekty sakralne: klasztory, kościoły, zespoły kalwaryjne i cmentarze oraz obiekty małej architektury sakralnej (krzyże przydrożne, pomniki, rzeźby) (ryc. 8). W większości są to zabytki o znaczeniu lokalnym.

Na omawianym obszarze zachowało się wiele świątyń (Jičín – kościół pw. Marii Panny de Sale, kościół pw. św. Jakuba Większego i kościół pw. św. Ignacego z Loyoli; Mladá Boleslav – kościół pw. św. Jana Nepomucena, kościół pw. Wniebowzięcia Panny Marii, kościół pw. św. Bonawentury i kościół pw. św. Havla; Železný Brod – kościół pw. św. Jakuba Większego, kościół pw. św. Jana Nepomucena; Mnichovo Hradiště – kościół pw. św. Jakuba, kościół pw. św. Trzech Króli i kaplica św. Anny; Turnov – kościół pw. św. Franciszka z Asyżu, kościół pw. Narodzenia Panny Marii, kościół pw. św. Mikołaja). Ponadto w wielu miejscowościach zachowały się świątynie i obiekty sakralne, które zostały wpisane do rejestru zabytków. Do znaczących zabytków należy zaliczyć także synagogi w miejscowości Turnov i Jičín oraz cmentarz żydowski w Turnovie.

Na obszarze Czeskiego Raju znajduje się wiele obiektów techniki udostępnionych do zwiedzania, np. muzea komunikacji (Škoda Auto Muzeum w Mladá Boleslav, Weteran Jawa Muzeum Rabakov, Muzeum Techniki w miejscowości Loukov), browary (Rohozec w Turnovie, Svijany, Nová Paka), elektrownia wodna w Podspálovie. Interesujące są mosty, które na omawianym obszarze reprezentują: jednołukowy z 1912 r. na rzece Izerze we wsi Dolní Sytová, drewniany wieszarowy z 1922 r. we wsi Bystrá nad Jizerou oraz kamienny dwurzędowy most kolejowy z 1859 r. niedaleko Sychrova.

Turyści jako miejsce zainteresowania wybierają również muzea regionalne (Muzeum miejskie w domu Sucharda w Novej Pace, muzeum Rumcajsa w Jičinie). Spośród najróżniejszych atrakcji regionu najwięcej turystów w 2012 r. wybierało jako cel turystyczny Muzeum Škody oraz jaskinię Bozkowską. W obiektach wymienio-

Tabela 1

Odwiedzający wybrane atrakcje Czeskiego Raju w latach 2009-2012

Table 1

The number of visitors in some attractions of the Bohemian Paradise in 2009-2012

Atrakcje Czeskiego Raju	2009	2010	2011	2012
Muzeum Škody	112 736	103 409	88 096	68 743
Synagoga w Jičynie	2510	2613	2326	2500
Miejskie Muzeum Nowa Paka	14 828	7968	13 042	11 531
Muzeum przyrody Czeski Raj	4128	3127	3620	5520
Jaskinia Bozkowska	72 000	70 400	68 000	64 300
Muzeum Czeskiego Raju	36 171	29 223	30 590	26 558
Wieża Kozakov	23 975	18 611	17 315	15 549
Folwark Dlakův	14 259	12 062	12 903	12 091
Muzeum miejskie Železný Brod (ekspozycja szkła)	2854	2786	3009	2388
Kościół w Turnovie	221	83	93	59
Browar Svijany	x	5450	6100	6100

Žródło: *Návštěvnost památek... 2012*

nych w tabeli 1 w 2012 r. zanotowano spadek odwiedzających średnio o 13%. Jest to zapewne wynik kryzysu światowego i związanej z tym mniejszej liczby wycieczek.

Na terenie Czeskiego Raju znajduje się wiele oznakowanych szlaków turystycznych dla uprawiania turystyki pieszej i rowerowej. Najważniejszą ścieżkę stanowi Złota stezka Českého ráje (Złota ścieżka Czeskiego Raju) o długości 103 km, która łączy najciekawsze miejsca Czeskiego Raju od Mladá Boleslav przez Mnichovo Hradiště, Příhrázské skály, Kost, Trosky, Hruboskalsko, Maloskalsko do Jičína. Drugim szlakiem turystycznym jest Riegrova cesta o długości 5 km, przebiegająca częściowo doliną Izery, łącząca miejscowości Železný Brod i Semily. Trzeci to Angrova stezka, o długości 4 km, łącząca zamek Valdštejn z uzdrowiskiem Sedmihorky. Do uprawiania turystyki rowerowej wyznaczono 15 tras o długości ponad 510 km. Przebiegają one wokół najciekawszych obiektów turystycznych Czeskiego Raju.

Region Czeski Raj oferuje wiele atrakcji umożliwiających aktywny wypoczynek i relaks. Naturalne formy skalne: Suché skály i Vranovský hřeben, Hrubá Skála, Mužský, Prachovské skály stwarzają możliwość doskonalenia technik wspinaczkowych. Liczne potoki (Libuňka, Oleška) oraz zbiorniki wodne (Liduška, Jahodnice, w Kumburském Újezdě, w Štěpanicích) stają się miejscem zainteresowania wędkarzy. Z myślą o turystach powstało odpowiednie zagospodarowanie umożliwiające uprawianie sportów wodnych (kajakarstwo, rafting), lotniczych (szybownictwo, paralotniarstwo, baloniarstwo), wspinaczkowych (wspinaczka na sztucznych ścianach), narciarstwa (biegowe).

Na potrzeby rekreacyjne zbudowano aquaparki i kąpieliska (Jičín, Mnichovo Hradiště, Turnov, Mladá Boleslav, Sobotka), pola golfowe (Jičín, Semily, Kněžmost, Michalovice, Kosmonosy), lotniska (Hodkovice nad Mohelkou, Lomnice nad Popelkou, Mladá Boleslav, Hořkovice, Jičín), ujeżdżalnie (Ptýrov, Vitanovice, Robouisy, Pařezská Lhota, Všeň, Horní Bukovina, Srbsko), lodowiska (Lomnice nad Popelkou, Mladá Boleslav, Jičín) oraz wypożyczalnie sprzętu turystycznego (rowerowego, narciarskiego, wodnego oraz inne) zlokalizowane w większości miejscowości turystycznych.

Podsumowanie

Czeski Raj to region o bardzo dużym potencjale turystycznym. Wpływa na to koncentracja miejsc o wybitnych walorach przyrodniczych oraz kulturowo-historycznych. Spośród walorów przyrodniczych najcenniejsze są skalne miasta. Poprzez budowę platform widokowych, schodów na pojedynczych blokach skalnych oraz wytyczenie ścieżek turystycznych i dydaktycznych podniesiono atrakcyjność. Liczne zachowane zamki oraz te, które zabezpieczono jako tzw. trwałą ruinę, będące świadectwem dawnej historii czeskiej, stały się dominantą krajobrazową regionu. Wiele miejscowości Czeskiego Raju ma długą historię, często sięgającą czasów wczesnego średniowiecza. Są one bogate w budowle obronne, obiekty sakralne, zabytki kulturalne, muzea, galerie. W ostatnich kilku latach została także wypromowana architektura ludowa.

Zróźnicowanie walorów turystycznych jest głównym magnesem przyciągającym turystów. Korzystne położenie geograficzne pomiędzy Karkonoszami na północy a Pragą na zachodzie i skalnym miastem Adršpach-Teplice na wschodzie przyczynia się do wzrostu zainteresowania, zwłaszcza wśród polskich turystów. Duży ruch turystyczny wynika z dogodnego położenia komunikacyjnego – przy trasie Jakuszyce–Praga (E65) i Hradec Kralove–Liberec (E442).

W regionie Czeski Raj nie brakuje zatem atrakcji turystycznych. Dodatkowy atut pojawiający się w ofertach regionu stanowi zagospodarowywanie terenów atrakcyjnych dla wypoczynku, relaksu i uprawiania sportów.

Warto podkreślić, że promocja Czeskiego Raju jest możliwa dzięki stronom internetowym, centrom i punktom informacji turystycznych oraz licznym publikacjom (foldery, przewodniki). W promowanie regionu zaangażowane są różne instytucje, jak gminy, muzea, centra informacji turystycznych, geopark, CHKO i inne. Niewątpliwie dużą zaletą jest coraz szersza informacja dostępna w językach obcych, w tym także polskim.

Literatura

- Adamovič J., Mikuláš R., Čílek V., 2006, *Sandstone districts of the Bohemian Paradise: Emergence of a romantic landscape*, Geolines, 21, p. 1-100
- Bílek D., 2007, *Arboretum Bukovina*, Středisko ekologické výchovy Český ráj ve spolupráci se Správou CHKO Český ráj, folder ekologiczny

- Český statistický úřad, Krajská správa ČSÚ v Liberci, 2009, *Turistické regiony a oblasti*
- David P., Soukup V., 2004, *Bohemian Paradise, with map atlas*, Praha, s. 214
- Janoška M., 2013, *Sopky a sopečné vrchy České republiky*, Praha, s. 416
- Kocourek J., 2005, *Severní Čechy, obrazový vlastivědný průvodce*, Praha, s. 250.
- Kocourek J. et al., 2010, *Proč být hrdý, že jsem Čech*, Praha, s. 485
- Łuczynski R.M., 2012, *Szlacheckie i arystokratyczne rezydencje w Sudetach Czeskich. Sudety Zachodnie i Środkowe*, Wrocław, s. 224
- Marek A., Olszak I., 2012, *Turystyczne jaskinie Czech i Moraw*, Słupskie Prace Geograficzne, 9, s. 61-77
- Migoń P., Pijet-Migoń E., 2006, *Czeski Raj – nowy europejski geopark*, Geoturystyka, 4, s. 21-32
- Návštěvnost památek a turistických atraktivit v Českém raji v roce 2012*, 2013, opr. P. Bičíková, www.cesky-raj.info/cs/region-cesky-raj/sdruzeni-cesky-raj/monitoring-navstevnosti/
- Pásková M., Řídkošil T., 2006, *Český ráj první geopark UNESCO v nových zemích EU*, Ochrana Přírody, 61, 1, s. 11-13
- Randák S., 2005, *Czeski Raj*, Nymburk, s. 24
- Růžička J., Jordánová J., Pozlovská Z., 2006, *Skalni města do kapsy*, Praha, s. 444
- Šandera M., 2007, *Prachovské skály a okolí Jičína*, Nymburk, s. 24
- Výnos MK ČR čj. 16.417/87-VI/1 ze dne 21.12.1987 o prohlášení historických jader měst Kutné Hory, Českého Krumlova, Jindřichova Hradce, Slavonic, Tábora, Žatce, Hradce Králové, Jičína, Josefova, Litomyše, Pardubic, Znojma, Nového Jičína, Olomouce, obce Kuks s přílehlým komplexem bývalého hospitálu a souborem plastik v Betlémě, souboru technických památek Stará huť v Josefském údolí u Olomoučan a archeologických lokalit Libodřický mohylník, Slavníkovská Libice, Třisov, Tašovice, Bílina, České Lhotice, Staré Zámky u Líšně a Břeclav – Pohansko za památkové rezervace
- Vyhláška Východočeského KNV ze dne 17.10.1990 o prohlášení památkových zón ve vybraných městech a obcích Východočeského kraje

Summary

In the article were presented natural and anthropogenic attractions of Bohemian Paradise. It is an area famous for many sandstone rock cities, basaltic inselbergs, locks, sacred objects, monuments of the technique and many other tourist attractions. The region helps in the respect of development of the rest and other numerous sports. Due to its geographical placement it is an area of great concentration of tourists.

